

Ο μεγάλος Έλληνας ποιητής και ακαδημαϊκός Νικηφόρος Βρεττάκος, που έσθθησε πλάι στον Ταύγετο του, τον περασμένο Αύγουστο, θα έκλεινε την 1η του Γενάρη του 1992 τα 80 του χρόνια. Με την ευκαιρία αυτή η Κύπρια ποιήτρια Ελλη Παϊονίδου μας παραχώρησε, ευγενώς, κείμενό της για τον Βρεττάκο, που είχε συμπεριλάβει στο βιβλίο της «Πρόσωπο με Πρόσωπο» (Αθήνα 1984), όπου είχε σκιαγραφήσει μέσα από προσωπικές εμπειρίες και βιώματα πενήντα περίπου προσωπικότητες των Γραμμάτων και των Τεχνών.

Ο Βρεττάκος είχε δεθεί πολύ με την Κύπρο, έγραψε για την Κύπρο, αγάπησε με πάθος το νησί και τον λαό του και η πολιτεία επρόκειτο να τον τιμήσει αυτές τις μέρες με κάθε επισιμότητα σε πανηγυρική τελετή στο Προεδρικό Μέγαρο.

Νικηφόρος Βρεττάκος

Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ ΠΟΥ ΕΦΥΓΕ ΤΟ '91

Της **ΕΛΛΗΣ ΠΑΙΟΝΙΔΟΥ**

Νέα Υόρκη, 1.- Το καθαυτό σπίτι του Νικηφόρου Βρεττάκου, το καταφύγιό του, το κελί του, το απομο-

νωτήριό του, για να χρησιμοποιήσω μερικές από τις εκφράσεις του, δεν είχαν την τύχη να το επισκεφθώ. Είναι απαραίτητο να είσαι παθιασμένος με τον Ταύγετο, με τα δέντρα, με το φως και γενικά με ότι αποτελεί τον κόσμο του ποιητή, για να διασχίσεις όλη την Πελοπόννησο, για να φθάσεις στην Πλούμισσα, την τοποθεσία κοντά στις Κροκεές, όπου ο Βρεττάκος έχτισε σαν το χελιδόνι την φωλιά του.

Πριν από δύο τρία χρόνια, με την ευκαιρία του νέου χρόνου, μας έστειλε μια φωτογραφία, όπου ποζάρει μπροστά στο τζάκι του γεμάτος περηφάνεια. Από πίσω γράφει: Το σπίτι αυτό φτιάχτηκε για τους φίλους. Είστε καλοδεχούμενοι.

Αυτό, λοιπόν, το σπίτι του δεν μπορούσαμε ακόμα να το δούμε. Ωστόσο οι κουβέντες του στις πρόσφατες συναντήσεις μας είναι τόσο γεμάτες από αυτό το σπίτι που νομίζω πως το βλέπω μπροστά μου, με τα δέντρακια του να φλερτάρει με τον ήλιο κάθε πρωί.

- Τι γυρεύω εγώ τώρα εδώ πέρα, μου ψιθύρισε σε μία στιγμή, στη Σόφια, όπου βρεθήκαμε μαζί στην Τέταρτη Συνάντηση των Συγγραφέων για την Ειρήνη. Εμένα η θέση μου είναι εκεί, στα δέντρακια μου. Αναρωτιέμαι, έβρεξε άραγε ή μου διψάνε...

Τον έβλεπες ανάμεσα στο πλήθος των κοσμογυρισμένων συγγραφέων, με το παλιές μόδας κοστούμι του, ντροπαλό, να χάνεται σε μία γωνιά και έλεγες αυτός ο ανθρωπάκος κατά λάθος θα μπήκε εδώ μέσα και δεν μπορεί να βρει την έξοδο. Ένα πρωί, κατέβηκε ανήσυχος. Μου διηγήθηκε το όνειρό του. Εβλεπα, λέει, την Πίτσα (τη γυναίκα του) που ήθελε να κόψει τα δέντρα. Βρε Πίτσα μου, της έλεγα, μην τα κόβεις, δεν βλέπεις που είναι μικρά και χρειάζονται τα κλαδιά τους, μην τα κόβεις. Αστε, μας λέει, με έλυσσε κρύος ιδρώτας.

- Από τον καιρό που έφτιαξε αυτό το σπίτι, δεν μπορεί να κολλήσει στην Αθήνα, λέει κυρία Πίτσα. Που τον χάνεις που τον βρίσκεις στο λεωφορείο για τις Κροκεές. Φέτος που γίνανε οι γιορτασμοί για τα πενήντα χρόνια της δημιουργίας του ήταν δυστυχέστατος - δεν μπορεί να αρνηθεί κι όλας, βλέπεις - γιατί έπρεπε να τρέχει εδώ κι εκεί στις τιμητικές συγκεν-

τρώσεις κλέβοντας χρόνο από το καταφύγιό του και από τα δέντρα του.

Η κυρία Πίτσα λες και είναι η ίδια η Θεία Πρόνοια, κι εγκαταστάθηκε στο σπίτι του ποιητή για να τον φυλάει και για να τον απαλλάσσει από όλα εκείνα που από την φύση του δεν μπορεί να κάνει μόνος του: Να φροντίζει για το φαγητό του, για το ντύσιμό του, για τα οικονομικά προβλήματα, ακόμα και για να κάνει όλες σχεδόν εκείνες τις κουβέντες με τους επισκέπτες, ενώ εκείνος παραμένει σιωπηλός.

Επαναπατριsmός

Στο διαμερισμάτι τους στη Φιλολάου 111, στο Παγκράτι, είχαμε βρεθεί πολλές φορές την χρονιά εκείνη των μαζικών επαναπατριsmών, το '74 - '75, αλλά και αργότερα. Μπαίνοντας σε εκείνο το σπίτι είχα πάντα την εντύπωση μιας μόνιμης κατάστασης προσφυγιάς. Όλα τόσο λιτά, στενόχωρα, έτοιμα λες να μαζευτούνε από την μία στιγμή στην άλλη, να μπουέ σε μπόγους και σε μπασούλα και να πάρουν δρόμο για καινούργια ταξίδια. Όλη εκείνη η θεληματική εξορία, που σε άλλους, ίσως, έφερε και μερικά θετικά, ήταν ολοφάνερο πως για τον Βρεττάκο ήταν μία συμπεκνωμένη δοκιμασία, που κι εμπρός τον ίδιο, και η μουσική συγκλονιστική...

Σεμνός, αθεράπευτα ντροπαλός, αποδίδει την επιτυχία του έργου σε όλους τους άλλους, στο απειρίττο φυσικό ακηκικό της νεκρής βυζαντινής πολιτείας στην απόδοση της χορωδίας, λες κι αν δεν ήταν ο λόγος μεσός, αστραφτερός θα μπορούσαν να τον σώσουν τα φτασιδιά.

Μα ας ξαναγυρίσουμε στον Βρεττάκο. Υστερα από μία οδυνηρή περιπλάνηση στην Ελβετία, Γαλλία και Ιταλία κυρίως, οδυνηρή από κάθε άποψη, ψυχολογική, οικονομική, σωματική, καταλήγει κι αυτός με τις χιλιάδες στην Αθήνα, στην οδό Φιλολάου. Ο ποιητής βυθισμένος μέσα στον πόνο του, μιλούσε

λίγο, γελούσε ακόμα λιγότερο. Το πρόσωπό του αυλακωμένο όσο ποτέ άλλοτε από χιλιάδες ρυτίδες (κάθε μία και εκατό αγωνίες, λέει) είχε εξασθενήσει, τόσο, που έλεγεσ θα την αντέξει αυτή

την τελευταία δοκιμασία, αυτό το συναπάντημα με μία άγνωστη, την Αθήνα του. Η κυρία Πίτσα τον κυνηγούσε με την στοργή της και με το πιάτο στο χέρι να φάει λιγάκι θα μου πεθάνει της πεί-

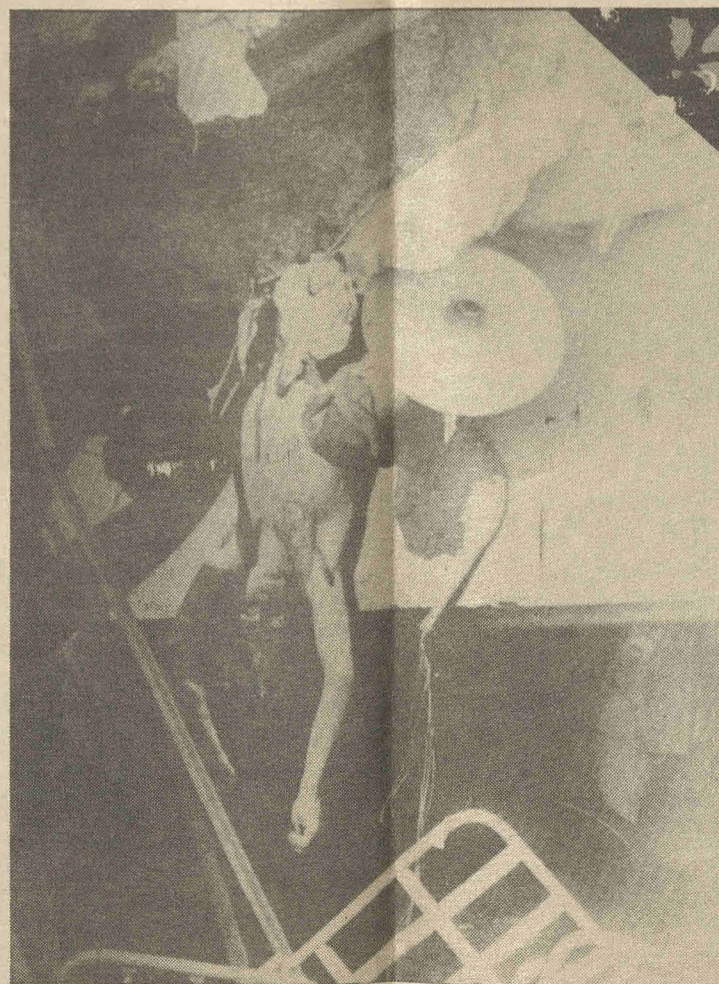
Ποίημα της Ελλης για τον Βρεττάκο

Ο ποιητής ανάμεσα στους Ανθρώπους

*Τον ύπνο σου ταραζουν εφιάλτες
μην άρπαξαν φωτιά τα δέντρα σου στην Πλούμισσα.*

*Ντρέπεσαι για τις δάφνες και κοιτάς αλλού
σαν μαθητής τιμωρημένος
την ώρα που απαγγέλλουνε τους στίχους σου.
Μην απορείς που σου χαμογελούνε τα παιδιά στο δρόμο.
Νικηφόρε
το ασήκωτο φορτίο που κουβαλούσες
έγινε με τα χρόνια φωτιστόφανα*

Ευχές από την Κύπρο

Ανάμεσα στις τόσες άλλες χριστουγεννιάτικες κάρτες που έφθασαν στα γραφεία της εφημερίδας μας ήταν και μία πολύ, μα πολύ ασυνήθιστη. Η ευχητήρια κάρτα της Εθνικής Ομοσπονδίας Φοιτητικής Οργάνωσης Κυπριακών Φοιτητών (ΕΦΟΚΑ) πραγματικά μας προκάλεσε σοκ. Το θύμα της τουρκικής εισβολής, που εικονίζεται στη φωτογραφία, αντιπροσωπεύει τους χιλιάδες Έλληνες, θύματα του τουρκικού επεκτατισμού: Το «δεν Εχχνώ» δεν είναι ένα σύνθημα, αλλά καθημερινό βίωμα και πράξη. Ο αγώνας για τις καμένες, αλλά όχι χαμένες πατρίδες δεν πρέπει να παύσει ποτέ πριν την δικαίωση. Η πρωτότυπη αυτή χριστουγεννιάτικη κάρτα στάληκε, επίσης, σε όλους τους φοιτητές και σε όλα τα μέλη της αμερικανικής γερουσίας και βουλήs.

νας», έλεγε. Μοναδική χαρά του, όταν πηγαινανε να τον δουν οι φίλοι του. Τα μάτια του φωτίζονταν, το χαμόγελο του ανέβαζε τις ρυτίδες προς τα πίσω σαν χιλιάδες μικρές αχτίνες ή σαν πίδακες. Μας έπαιρνε στο μικρό του γραφείο που ήταν μαζί και σαλόνι κι είχε κι ένα ντιβανάκι για ύπνο. Μια βιβλιοθήκη, δύο καρέκλες και μια πόρτα που οδηγούσε σε ένα μπαλκόνι:

- Αυτή είναι η παρηγοριά μου, έλεγε ο Νικηφόρος, και ρέμβαζε ένα κομματάκι ουρανό που στριμχνόταν ανάμεσα στις αντένες των τηλεοράσεων. Παρ' όλα αυτά ο ουρανός της Αττικής είναι ακόμα ακαταμάχητος.

Ο Ταύγετος

Αυτή την εποχή έγραφε το πεζό του «Οδύνη» και το άλλο πεζό «Μπροστά στο ίδιο ποτάμι». Η ποιήτ, εκείνη η ολόφωτη ποίηση του Βρεττάκου λες και προσπα-

θούσε να καλύψει το πρόσωπο από την οδυνηρή πραγματικότητα.

Κι ήρθε την πιο κρίσιμη ώρα ο Ταύγετος να κάνει το θαύμα του. Το σπιτάκι της Πλούμισσας, το αντίδοτο στην μελαγχολία και την αδράνεια του ποιητή. Όλο εκείνο το υλικό που είχε μαζευτεί μέσα του τόσα χρόνια είχε αποσταχθεί μέσα από τα σωματικά βάσανα και τις εμπειρίες και τώρα με την ανύπαυσή του νου ήρθε κι η ευφορία. Ο Βρεττάκος του 1982 είναι πολύ πιο νέος, πιο κεφατός από τον Βρεττάκο του '75. Όσο για την ποιητική συγκομιδή, ζηλευτή, και ποιοτικά και ποσοτικά. Με αποκορύφωμα την «Λειτουργία κάτω από την Ακρόπολη» αυτή την ποιητική δοξολογία του Εθνους. Πανευτυχής, δικαιωμένος, πια, επιτέλους, μιλά με συγκίνηση για τους γιορτασμούς που έγιναν σε όλη την Ελλάδα για τα πενήντα χρόνια της δημιουργίας του:

- Εκείνος ο απλός κόσμος, οι γυνακούλες που έρχονταν δακρυσπασμένα ύστερα από την παράσταση στο Μουσικά να μου σφίξουν το χέρι... Ο Μάνος Κατράκης είναι εκπληκτικός, έκανε τόσο καλή δουλειά που με συγκίνησε κι εμπρός τον ίδιο, και η μουσική συγκλονιστική...

Σεμνός, αθεράπευτα ντροπαλός, αποδίδει την επιτυχία του έργου σε όλους τους άλλους, στο απειρίττο φυσικό ακηκικό της νεκρής βυζαντινής πολιτείας στην απόδοση της χορωδίας, λες κι αν δεν ήταν ο λόγος μεσός, αστραφτερός θα μπορούσαν να τον σώσουν τα φτασιδιά.

Στο Συνέδριο, οι Βούλγαροι τον τιμούν ξεχωριστά. Θεωρείται, ο σημαντικότερος φιλοξενούμενος τους. Ο Αντιπρόεδρος του Κρατικού Συμβουλίου της Βουλγαρίας και κορυφαίος ποιητής, πρόσφατα τιμημένος με το Βραβείο της Γαλλικής Ακαδημίας, «Γκονκούρ» Γκεόργκι Τζιάκαροφ, μόλις άκουσε ότι βρίσκεται ο Βρεττάκος στη Σόφια εγκατάλειψε τα πάντα κι ήρθε να τον καλωσορίσει:

- Τιμή μας να σας έχουμε στην χώρα μας, εσάς, ένα από τους μεγαλύτερους ποιητές του καιρού μας. Εχω διαβάσει ότι δικό σας είναι μεταφρασμένο στη γλώσσα μας. Οπωσδήποτε, δεν είναι αρκετά, όμως από αυτά τα

λίγα, και μέσα από τους σκοπέλους της μετάφρασης, λάμπει σαν διαμάντι η δύναμη της ποιήσής σας.

Από εκείνη την στιγμή ήταν πάντα δίπλα του, και μόνος του πρότεινε να μεταφράσει ποίηση του Βρεττάκου για να εκδοθεί ένα νέο βιβλίο στην Βουλγαρία. Κι ο Νικηφόρος, σχεδόν απολογούμενος, έφερε χιλιοκρυμμένους μέσα σε εφημερίδες τους δύο ογκώδεις τόμους της «Ποίησης» του, και τους χάρισε στον Τζιάκαροφ.

Το χαμόγελο

Οι δημοσιογράφοι που μυρίστηκαν «λαυράκι» δεν το άφησαν σε ησυχία. Ο Νικηφόρος με το γαλγνίο χαμόγελο του, δέχεται στωικά τις επιθέσεις. Χρειάζεται να επεμβούν μερικοί φίλοι για να τον απελευθερώσουν. Κι εκείνος κουνάει το κεφάλι.

- Εσπασα ρεκόρ, λέει. Από το πρωί έχω δώσει πέντε συνεντεύξεις κι έχω και μία γραμμένη στη τσέπη μου. Χθές βράδυ δεν μπόρεσα να κοιμηθώ από την υπερένταση. Όχι, όχι, μην ανησυχείτε, τρώω σαν θηρίο, πεινάω πριν έρθει η ώρα του φαγητού και νιώθω θαυμάσια. Το έχει φαίνεται η Σόφια, το κλίμα της ή το νερό της ή αυτοί οι υπέροχοι άνθρωποι. Η κυρία Πίτσα με έβαλε να της ορκιστώ ότι θα κάνω ιατρικές εξετάσεις, αλλά αφού νιώθω θαυμάσια...

Με όλο, όμως που «νιώθει θαυμάσια» διακόπτεται ξαφνικά το ταξίδι του ακριβώς την στιγμή που τελειωσε το συνέδριο και θα άρχιζε το ευχάριστο μέρος των επαφών, με εκδρομή στην Μαύρη Θάλασσα.

- Εχω ένα βιβλίο στο τυπογραφείο, πρέπει να πάω για τις διορθώσεις, κάνει. Κι ύστερα, σχεδόν ψιθυριστά. Ε, είναι και τα δέντρακια μου στην Πλούμισσα, δεν τα έχει ποτίσει κανείς για τόσες μέρες. Πρέπει να φυγω...

Υ.Γ. Εκεί ακριβώς στην Πλούμισσα, που αντικρύζει κατάφατσα το θουνού του, τον Ταύγετο, έσθθησε μια ζεστή μέρα του φετινού καλοκαιριού ο μεγάλος ποιητής του φωτός και της αγάπης, ο Νικηφόρος Βρεττάκος.

Γυναίκα

Αποχαιρετώντας το 1991...

Κάνοντας μία σύντομη αναδρομή στα γεγονότα της χρονιάς του 1991 και ριχνοντας μία γρήγορη ματιά στα δρώμενα εκείνα, που σημάτωσαν την εποχή μας και αποτελούν τους σπόρους για την μελλοντική εξέλιξη, σημείωσα, πρώτη, την τήρηση, με το Νόμπελ Ειρήνης, που έγινε στην ηγεσία της αντιπολιτευτικής Εθνικής Ενωσης της Βιρμανίας, τη 46χρονη Αούνγκ Σαν Σούου Κι.

Ζώντας στην Αγγλία, η Σούου επέστρεψε στην πατρίδα της το 1988, για να συμπαρασταθεί στην άρρωστη μητέρα της. Ωστόσο, από εκείνη τη στιγμή, η άνοδος της ήταν εξαιρετική.

Μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα, γίνεται αρχηγός της αντιπολιτεύσεως, γίνεται η πολιτικός που ενσαρκώνει όλες τις ελπίδες των Βιρμανών, αφού άλλωστε, οδηγεί το λαό και στις πρώτες ελεύθερες εκλογές, μέσα από αντίξοες συνθήκες.

Αλλά και στην Ελλάδα, έλαμψε η γυναίκα παρουσία, η οποία πρωτοστάτησε σε θέματα όπως: πολιτική, οικολογία, πολιτισμός, κ. ά.

Η Μαρία Δαμανάκη, διαδέχεται τον Χαρίλαο Φλωράκη ως πρόεδρος του Συνασπισμού. Η Νίκη Γουλανδρή, βραβεύεται με τον τίτλο «Γυναίκα της Ευρώπης, 1991» και η Αλέκα Παπαρήγα, πρώτη γυναίκα στην κεφαλή του ΚΚΕ από την ίδρυσή του μέχρι σήμερα, αναλαμβάνει γενικές γραμματέας. Υπό την ηγεσία της το κόμμα αποσπάται από τον Συνασπισμό, κι αυτή γρήγορα γίνεται το πρόσωπο της πανελληνίας επικαιρότητας.

Στην Αμερική, η Μαργαρίτα Παπανδρέου, μαζί με μία ομάδα γυναικών εκπροσώπων άλλων χωρών, φθάνουν μέχρι τα Ηνωμένα Έθνη, προτείνοντας τη γυναικεία ως υποψηφία για τις εκλογές στην θέση του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ, κι από την άλλη πλευρά, η βιογραφία της Νάνσυ Ρήγκαν, αναστατώνει τον Λευκό Οίκο.

Η Γαλλία, για πρώτη φορά στην ιστορία της, αποκτά γυναίκα πρωθυπουργό την Εντίθ Κρεσόν, αφού ο πρόεδρος Μιτεράν έχει ζητήσει την παραίτηση του προκατόχου της Μισέλ Ροκάρ και στον πόλεμο στον Περσικό, στην πρώτη γραμμή, πιλότοι στα βομβαρδιστικά αεροπλάνα, οι γυναίκες πολεμούν με την ίδια δύναμη και κόμα από τις ίδιες αντίξοες συνθήκες με τους άνδρες.

Στη φετινή χρονιά, ήρθαν τα πάνω κάτω. Η Ναντίν Γκονττιμέρ, είναι η πρώτη γυναίκα, τα τελευταία 25 χρόνια, που κερδίζει το Νόμπελ λογοτεχνίας. Ακόμη και στον καλλιτεχνικό στερέωμα, η Μαντόνα γίνεται πιά το επίκεντρο του ενδιαφέροντος ανά τον κόσμο.

Η γυναίκα παρουσία πέρασε μπροστά, ανέβηκε στην κορυφή της παγκόσμιας σκάλας, αλλάζοντας τις μέχρι τώρα καταστάσεις, δημιουργώντας νέες προοπτικές εξέλιξης και ξεσπαθώνοντας προς νέους ορίζοντες και κατευθύνσεις.

Στη φετινή χρονιά, η γυναίκα έγραψε με την ενεργή συμμετοχή της στα κοινά, μία καινούργια ιστορία, στην οποία αυτή κατέχει έναν από τους πρωταγωνιστικούς ρόλους. Οργανώτρια, κοινωνικός καταλύτης, πολιτικός, πρωτοστάτρια στη διεκδίκηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα και παντοτινή σύζυγος και μητέρα, η γυναίκα του 1991, χάραξε νέα πορεία για την σταδιοδρομία της μέσα στην παγκοσμιοότητα.

Καλή Χρονιά σε όλες σας, γυναίκες του αιώνα. Είθε να είστε δυνατές, φωνές, του κάθε αγώνα.

Τέχνη Μαθηματικού